GYVIEJI ARCHYVAI

Nykstantys kaimai. Panedzingis

Sparčiai nyksta Lietuvoje kaimai. Jau daugelio jų ir vardus pamiršome, o kituose, nors tarpukaryje buvo 50-60 sodybų, dabar išlikę vos keletas namų

Adasiukas – Panedzingio kaimo siela

Adomas Makaravičius (1900-1979 m.) buvo išskirtinis šio kaimo žmogus. Kaip Ona Slipkauskaitė-Aleknavičienė išsireiškė, „jis buvo mūs kaimo pažiba, kaimo galva. Jis – visas mūs mokslas. Jo sodai Panedzingio kaimi užvesci, niekas tep nemokėjo medzų skiepyc, kap jis. Be jo nepradėdavo gaspadoriai nei sėc, nei pjauc. Jis mus, piemenis, išmokino ne cik švilpynių išsisukc, bet ir šluotų, vantų surišc.“

Jo pusseserė Anelė Makaravičiūtė: „Visi jį vadzino Adasiuku, ba jis buvo labai mažas, gal metro ūgio, smulkus, nestoras. Tokis kap vaikucis, cik in senatvį veidas susraukšlėjo. Mano mama pasakojo, kap jis gimė, tai buvo tokis mažukas kap pūslukė. Ir cik verkė ir verkė. Anksci mirė jo mama. Tėvas vedė kitų. Toj jį ir užaugino. Jis ganė nuo mažumės iki senatvės, bet skerdzum nebuvo.

Mokės kap ir visi to meto Panedzingio vaikai – pas daraktorių. Jis labai gražiai rašė, gerai skaitė. Vengė svecimų žmonių, bet būdavo per vakarėlius iškraca šposų. Inlanda pirkion pasdaris gervį, tį kap per rankovį ir, dzubc dzubc bernam in šiknų, tai būna juoko. Visi jį gerbė, ir senesni, ir jaunesni. Kur kaimi būdavo balius, tai nuveina ir Adasiukų parsiveda, ir garbingiausion vieton pasodzina. Jis labai suprasdavo uždavinius, pas jį kaimo vaikai aidavo, kad paaiškintų, kap uždavinį išspręsc.

Jo kišenės būdavo pilnos riešutų. Turėjo pasdaris ir spaustukų. Tai žiemų ir rudenį visadu vaikams duodavo riešutų, dar ir išgvildena.

Jis su niekuo nesusibarė. Visadu buvo geros nuotaikos, buvo labai geras. Visi Panedzingio vaikai, gal, Dzie, 3 kartos su juo ganė. Visi jo klausė. Bažnyčion aidavo cik prieš Velykas. Būdavo, užeina pas mus ir sako: „Vedu ožį parduoc“. Tai Rokas (brolis) sakys: „Adasiuk, kokis ca tavo ožys“. O jis: „Reikia, reikia kap visam svietui“. Turėjo gražų balsų. Jo mėgstamiausią dainą mes iš jo išmokome:

„Saulalė raudona,
Arcyn vakarėlis,
Uždengė šviesumų
Tamsus debesėlis.
Sugulė žvėreliai
Ant aukšto kalnelio,
Sutūpė paukšteliai
An medzų šakelių.
Visus užmigdzino
Motulė naktelė,
Ciktai neužmiega
Vien lakštingalėlė.
Per naktelį gieda
Graudziai čiauškėdama,
Tartum savo vargus
Medzam sakydama.
Ko tep skaudzai giedzi
Tu, lakštingalėli,
Kodėl neužmiegi
Tu, laimės paukšteli.
Ar tavo patelė
Taip toli nakvoja,
Ar ir jus, paukšteliai,
Laimė persekioja.
Danguje žvaigždelės
Vakarinį maldų
Kalba Dzievui Tėvui,
Kuris viskų valdo.“

Adasiukas buvo gaspadorius, nors jis pats darbų nedarydavo, nei rugių pjovė, nei mėšlo krėtė, bet viskam vadovavo. Jo dalgiai buvo išplakci, viskas pataisyta, mėgo tvarkų ir švarų. Labai buvo protingas.“

Sesuo Ona Makaravičiūtė-Bučinskienė: „Visi prieg jo lipo, ir jauni, ir vaikai, jis mokėjo šnekėc ir su senu, ir su mažu. Nor jis buvo mažo ūgio, bet niekas iš jo nepasjuokė. Jį labai visi žmonės gerbė. Adasiukas labai gražiai rašė, tai jį Pigagos Džianas (Nedzingės valsčiaus viršaitis) kvietė būc raštininku. Bet Adasiukas nėjo. Sako: „Kų aš tį aisiu, kad an manį žiūrėtų“. Jis visus žmones labai mylėjo.“

Vilius Makaravičius (1946 m.): „Adasiukas man buvo mokytojas, dvasios tėvas nuo mažų dienų. Nors mūs didelis amžiaus skirtumas, bet mes buvome draugai. Nors vaikystėje kartą gavau botagu per kojas už skruzdėlyno išardymą. Adasiukas mėgo išgert, bet tik tris čerkas, pasakydavo „gana“, ir viskas. Mėgo dainuoti. Jis tų juokingų dainelių savo piemenims tai buvo prikūręs begalę:

„Šaulys pykšt kiškelį,
O jis strykt mėnulin,
Tį kopūstus graužia
Ir po krūmu guli.“

Arba

„Lapė atsisėdus
An laktos užgrojo,
Tuojau pulkas vištų
Suktiniui sustojo.“

Adasiukas mėgo skaityt knygas, ypač laikraščius. Po tų laikraščių skaitymo tokį ketureilį sukūrė:

Švernėkas Londone
Gavo pirmąjį rožančių,
Kaganovičius prie lovos
Pasikabino kančių.

Makaravičiūtė Angelė (1951 m. g.): „Mes į Adasiuką kreipdavomės „dėdu“. Prašydavom „Dėdu, paganykit už mus karves“. Jis mus paleisdavo ir pabėgiot, paleisdavo ir pauogaut, ir pagrybaut. Niekada tėvui nepaskųsdavo, jei ką ne taip padarydavom. Jis nusileisdavo iki mūs lygio. Jam linksma būdavo, kai mes išdykaujam, mėgo šposus, juokus, prigalvodavo mums dainelių, bet kai mes prarasdavom išdykavimo saiką, mus sutramdydavo vienu žodžiu „gana“. Dėdu mylėjom, gerbėm, bet ir bijojom, nors nė karto jis mūsų nenubaudė.“

Vanda Gudelionytė-Mockevičienė (1934 m.): „Aš su Adasiuku susipažinau 1961 m. Ėjau takeliu iš Panedzingio kaimo, o jis ganė karves. Kaip aš jį pasisveikinau, tai jis man – riešutų saują. Abu atsisėdom ir pasišnekėjom. Tai jis man papasakojo šiek tiek apie save. „Man labai sunku buvo vaikystėje. Aš supratau, kad esu kitokis. Labai išgyvenau, verkiau ir verkiau. Toks sunkumas buvo. Bet kaip man suėjo 18 metų, kaip kas mane pakeitė. Supratau, kad kitaip nebus. Reikia gyvenc, reikia mylėc tokį gyvenimų, kokis yra“.

Vėliau, kai tik pasitaikydavo proga, pasišnekėdavom. Tai buvo neeilinio proto ir gabumų žmogus.

Adasiukas mėgo ir iš savęs pasijuokti. Štai ką papasakojo Ona Slipkauskaitė-Aleknavičienė:

– Adasiuli, ko tu nesiženini, ciek gražių panelių mūs kaimi.

– Nusižiūrėjau vienų, – sako Adasiukas. – Labai graži, su kasom ir kaspinukais. Mįslinu paspiršiu, pasrėdiau, šlipsų užsidėjau ir an zarkolo pažiūrėjau – kad mano burna kap šmorška.“

Šventės ir laisvalaikiai

Panedzingio kaimo žmonės, kaip ir visi Lietuvoje, šventė visas religines ir tautines šventes, joms ruošdavosi ir vaikai, ir suaugę, ir ne vieną dieną.

Štai Anelė (Makaravičiūtė) Mackevičienė prisimena, kaip ruošėsi pavasario darbų pabaigos ir vasaros pradžios šventei – Sekminėms:

„Sekminės buvo dzidelė šventė, jai ruošėmės beveik visų nedėlių. Plaudavom langus, suolus mazgodavom, lancynas šluoscydavom, visur su šluotu voracinklius nukrėsdavom. Abrozus naujais garbuotais popieriais apdėdavom. Užuolaidas irgi iš garbuoto popierio padarydavom, cik dar iškarpydavom visokiais rašteliais.

Motulė sakydavo, kad Sekminės – Šv. Dvasios atsiuntimo šventė, todėl turi būc švaru pirkioj ir an kiemo, ba sako, kad šitų dzienų visi mirusieji namopi pareina. Prieš Sekmines, četvergan, girų ar alų užraugdavom, o pyragus ir mėsų kepdavom subaton. Šitų dzienų broliai Rokas ir Zigmas parnešdavo du berželius, berželio šakų ir geltonų pieskų. Vienų berželį pastatydavo vienon durų pusėn, kitų – kiton, beržo šakelėm apkaišiodavo vartus. O aš, Anelė, su seserimi Levute staltiesiu užciesdavom stalų, aslų ir kiemo takelius piesku išbarscydavom, pirkion po balkiais ir už abrozų beržo šakelėm apkaišiodavom. Visa troba pakvipdavo beržo kvapu. Būdavo labai gražu ir smagu. Levutė buvo labai priek bažnyčios, tai ji mani vesdavos dar ir bažnyčios puošc. Puošdavom irgi beržais, beržo šakom, kvietkais ir gėlynais.

Motulė pasakojo, kap ji buvo jauna, tai visos moterys Sekminių rytų aidavo po beržu šukuocis plaukų, kad būtų sveikos ir turėtų tokias ilgas kasas kaip beržo šakelės. Aš su Levute irgi ajom šukuocis po beržais, todėl abidzvi turėjom labai gražias kasas, nors tais čėsais jau ne visos aidavo šukuocis po beržais. Anksciau žmonės tikėjo, kad beržas suteiks daug galių ir laimės.

Sekminių rytų visi keldavos anksci: tėvai piemenim padėdavo gyvulius išgyc. Pirmiausia tai skerdzius užtrūbindavo savo trūbu, o piemenys paskui prisijungdavo su švilpynėm ir dūdelėm, kurių prieš Sekmines prisisukdavo iš žilvicio ar karklo žievės. Kiekvienam kieme cik švilpia, atrodo kap kokis paukščių koncertas. Visas sodzius dar cik auštant jau klega. Aš irgi ganiau kokias tris vasaras. Iš pradžių skerdzus buvo Vytukas, o vėliau – mano brolis Adasiukas. Vytukas buvo biednas, tai mūs kaimo žmonės jam trobesį pastatė, senas, be sveikatos, tai jis mažai ir vadovavo per Sekminių šventį, nors visam gyvulių ganymui ir Sekminėm turėdavo vadovauc skerdzus. Būdavo mumi, mergaitėm, padėdavo karves apvainikuoc.

Per Sekmines Vytukas piemenim liepdavo anksciau gyvulius namopi gyc. Būdavo genam namopi ir dainuojam, o priek sodziaus priginį rėkiam „su šventom Sekminėm“. Tadu iš kiekvienos pirkios išeidavo šeimininkai, piemenukams už karvių papuošimų duodavo kiaušinių, pyrago, o skerdzių kas apdovanodavo pyragu, kas mėsos, naminio alaus, kiaušinių ar pinigų duodavo. Skerdzus atsidėkodamas dar palinkėdavo visiem, kad gyvulėliai būtų sveiki, gražūs, su blizgancu šersteliu, kad karvės daug pieno duotų, kad vilkai neužpultų.

Po abiedai (pusryčių) suaugį aidavo bažnyčion. Moterys nešdavos gėlių buketėlius, daugiausia – lauko gėlių, o vyrai – kokį butelaicį švystam vandeniui parsinešc. Pariajį iš bažnyčios tėvai aidavo pietauc. Priek stalo tėvulis pirmiausia persižegnojis sakydavo: „Viešpatie, šitos visos dovanos an stalo tavo duotos, kad visadu turėtum ko padėc an stalo, kad mūs šeimon būtų sutarimas ir meilė. Priek šito Sekminių stalo kviecu ir amžinų atilsį savo tėvulį ir motulį, kad Šventoji Dvasia mus visus lankytų“. Tadu visi valgydavom virtų karkų, blynus, pyragų, užsigerdami kas gira, kas naminiu alumi.

Po pietų skerdzus Vytukas su mumi, vaikais, anksciau išgydavo gyvulius. Eidami gyc gyvulių kiekvienas pasiimdavom po šaukštų, o kam skarvadų ar degtukų paimc, paskirdavo Vytukas. Kap ganydavom, pats linksmiausias laikas būdavo tadu, kai eidavom keptc kiaušinienės. Pirmiausia skerdzius su bernaicais padėdavo tris plokščius akmenis, pridėdavo prakurų, jomis būdavo senos žolės, ir užkūrę lauželį kepdavom paucienį. Priek paucienės valgydavom atsineštus pyragus, o užsigardavom pienu ar giru. Tadu žaisdavom visokius žaidimus, dainuodavom.

Kap jau sakiau, skerdzus Vytukas ir tep buvo senas, be sveikatos, o kap visai paseno, tadu atėjo skerdzauc Adasiukas. Jis mus, vaikus, pradėjo mokyc visokių žaidimų, dainų. Jis gražiai grojo lūpini armonikėli ir an šukų labai mokėjo graic. Tai mes, piemenys, ne cik žaisdavom, bet ir šokdavom klumpakojį, polkų...

Antrų Sekminių dzienų sodzaus moterys, vyrai ir vaikai aidavo lankyc javų, rugių, kviecų, avižų. Nešdavos valgyc, daugiausia pyrago ir giros. Mūs viso kaimo laukai buvo rėžais vienon vieton, tų rėžų plocis kokį trys, keturi žingsniai, o ilgis – kokis kilometras.

Ieva Makaravičienė 1965 m.

Kap nueidavo priek javų, pirmiausia persižegnodavo, pakrapydavo švįstu vandeniu ir sakydavo „Šventa Dvasia, augyk šitus mūs javus, kad būtų geras derlius ir aruodai būtų pilni, kad turėtume duonelės“. Pasmeldį visi apeidavo laukus, o grįždami susėsdavo pavalgyc atsineštų pyragų, išgerc giros.

Vėliau jaunimas susirinkdavo pamiškėj. In šitų suvėjimų nešdavos maisto, baltų skotercy ir kokį butelaicį. Skerdzus su sodzaus bernais sukraudavo laužų, tadu jis iškasdavo tokių duobelį, gerai prikūrendavo ir dėdavo bulves. Labai gardzos būdavo. Rozu ir vištas kepė ton smilcin, tį kap apdėjo moliu ir kepė. Mes, mergaitės, per suvėjimą vainikus pindavom, daugiausia iš rugiagėlių. Mūs skerdzus Adasiukas buvo labai linksmas, jis dainų užvesdavo, pagrodavo lūpine armonikėli. Dainuodavom dainas apie pavasarį ir tep visokias: „Po beržynu vaikščiojau“, „Gali lauko, toli“, „Pasėjau žilvitį“, „Ant kalno karklai“, šokdavom „Karobuškų“, „Aleksandruškų“, „Trepsiukų“ ir kitus šokius.

Va šitep šventėm Sekmines iki karo, o karo metu irgi švįsdavom panašiai, gal cik jaunimas pamiškėm mažiau linksminos.“

(Pasakojo Anelė Mackevičienė, g. 1917 m.)

Ekskursija į Kauną ir Vilnių

Kunigas Zigmas Neciunskas, atėjęs dirbti į Nedzingės parapiją, daug bendravo su jaunimu ir dirbo švietėjišką darbą, organizavo ir pats aktyviai dalyvavo įvairiose šventėse, renginiuose, koncertuose, vaikus mokė deklamuoti, pats turėjo gražų balsą ir mėgo dainuoti.

Anelės Makaravičiūtės atsiminimai (1939-40 metų):

„Kap atiajo Nedzingėn Zigmas Neciunskas, tai labai bendravo su jaunimu. Tuo laiku buvo Pavasarininkų organizacija. Tai jis kartu su šaulių vadu Petru Makaravičium suorganizavo pavasarininkų išvykas in Kaunų ir Vilnių. Iš mūs kaimo daug mergaitių buvo „pavasarininkių“, mūs kaimo vadovė buvo pusseserė Tarasia Makaravičiūtė. Važiavom in Alytų su arkliais. Vežė mūs Zigmas (brolis) ir dar koki vyrai, neatsimenu. Linksma buvo, ba buvom jaunos. Važiuojanc dainavom, kap važiavom per Varčos miškų, tai visas miškas plaškėjo nuog dainų.

Labai Kauni visom paciko, buvo labai gražu. Buvo „Pavasarininkai“ suvažiavį iš visos Lietuvos. Visi žygiavo su vėliavom. Dalyvavo ir žydų jaunimas. Jie nešė dešimt Dievo įsakymų. Visos grupės su vėliavom pražygiavo ir sveikino Lietuvos prezidentų Smetonų. Paskui jis pasakė kalbų. Mes buvom vienodai apsirengusios. Juodzi sijonukai ir balcytos drobės bliuskutės su dzideliais keturkampiais kalnieriais, apvedzotais mėlynom juostelėm. Bliuskutės su pusilgėm rankovėm ir rankovės apvedzotos mėlynom juostelėm. Siuvo tai Tarasia (pusseserė) ir Felca (iš Sapiegiškio). Tį ir šoko liaudies šokius. Nakvojom kokiose tai patalpose an šieno. Vežėmės cik paklodes pasciesc, o užsikloc davė. Iš Alytaus vėl mus parvežė.

O 1939 m. vasarų kunigas Neciunskas suorganizavo ekskursijų in Vilnių. Ca išbuvom 3 dzienas. Nakvojom kareivinėse an šiaudų. Važiavom iki Varėnos arkliais, o paskui traukiniu. Pirmiausia buvo Katedroje mišios, paskui ajom in Aušros vartus. Pasmeldį pėscos visur ajom. Ca buvo daug grupių Vilniaus Kalvarijose. Su mumis ajo kunigai ir klerikai. Kartu su mumis važiavo ir klerikas Juozas Zajančkauskas iš Vartavalakio. Jis su kunigu Neciunsku labai sutarė dainuoc, dar važiavo ir vargonininkas Kaupinis. Labai kelionė visom paciko. Dzaugėmės, kad Vilnius laisvas, vėl mūs sostinė.“

Pabaiga. Pradžia Nr. 90

Vanda MOCKEVIČIENĖ

Šį puslapį remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS